

*Олена Огієнко,
м. Київ*

МЕХАНІЗМИ ВИЗНАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕФОРМАЛЬНОЇ ТА ІНФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ: НОРВЕЗЬКИЙ ДОСВІД

In the article approaches to a recognition and validation of results of non-formal and informal education in the European educational space are considered; the Norwegian System of recognition and validation of results of non-formal and informal education is analyzed; its essence, directions of development, prospects are investigated.

В статтє рассматриваются подходы к подтверждению и признанию результатов неформального и информального образования в европейском образовательном пространстве; анализируется норвежская система подтверждения и признания результатов неформального и информального образования; раскрывается ее сущность, направления развития, перспективы.

Необхідність та актуальність підтвердження і визнання результатів неформальної та інформальної освіти дорослих зумовлюється економічними чинниками - гарантує більш ефективне використання людських ресурсів; соціальними чинниками, наприклад забезпечення можливості адаптації та рівності людини у соціумі, на ринку праці; можливістю зменшення безробіття через наявність та визнання широкого діапазону знань та навичок; освітніми чинниками - поліпшується доступ та ефективність формальної освіти через створення індивідуальних освітніх траєкторій навчання дорослої людини; демографічними чинниками, що пов'язані зі старінням населення та міграціями людей; технологічними чинниками, що відображають швидкий розвиток нових технологій, необхідність постійного оновлення знань; міжнародними чинниками - наприклад, відповідність освітньої політики ЄС, виконання положень Лісабонської стратегії тощо.

Зарубіжні країни мають певні механізми підтвердження і визнання результатів неформальної та інформальної освіти дорослих, а створення єдиного освітнього європейського простору, спільність педагогічних цілей та завдань, подібність проблем, що постають перед системою освіти дорослих різних країн, зумовлюють актуальність поглибленого вивчення та узагальнення досвіду європейських країн.

У цьому контексті становить інтерес норвежський досвід щодо організації визнання результатів неформальної та інформальної освіти дорослих, оскільки цій проблемі та проблемі освіти дорослих, взагалі, у Норвегії приділяється особлива увага як державою, так і суспільством.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що впродовж останнього десятиріччя українські науковці активно здійснювали порівняльно-педагогічні

дослідження процесів розвитку освіти у найбільш розвинених країнах - США, Німеччині, Канаді, Франції, Великій Британії та ін.. Досліджувалися загальні проблеми навчання і виховання, реформування освіти, різні аспекти сучасної освітньої політики, тенденції розвитку шкільної, університетської і професійної освіти, підготовки спеціалістів усіх галузей, а також педагогічних працівників (Н. Абашкіна, В. Кудін, О. Глузман, Т. Десятов, В. Жуковський, Л. Зязюн, А. Каплун, Т. Кошманова, М. Лещенко, Н. Лавриненко, О. Матвієнко, Н. Ничкало, Л. Пуховська, І. Руснак, А. Сбруєва, О. Сухомлинська, Л. Хомич та ін.). Актуальні відомості щодо розвитку шкільної та професійної освіти у Норвегії містять праці І. Луговської, Н. Вишневіч, Р. Грана, О. Ємельянової, О. Назаряна, В. Семілетко.

Проте проблема підтвердження і визнання результатів неформальної та інформальної освіти дорослих у Норвегії не була предметом системного вивчення й окремого аналізу. Тому *метою* нашої статті стало вивчення та узагальнення норвезького досвіду щодо механізмів підтвердження і визнання результатів неформальної та інформальної освіти дорослих у контексті інтеграції до єдиного європейського освітнього простору.

Дослідження доводить, що підтвердження і визнання результатів неформальної та інформальної освіти дорослих є міжнародною проблемою. У 2002 році європейські соціальні партнери (ЕТІС, ІЛЧІСЕ, СЕЕР) прийняли спільну декларацію «Структура дій для неперервного розвитку компетентностей і кваліфікацій», у якій акцентується увага на першочерговості вирішення проблеми підтвердження і визнання результатів неформальної та інформальної освіти та необхідності створення методології такого визнання. Важливість цієї проблеми підтвердили міністри освіти та міністри зайнятості Європейського Союзу (2002), які наголосили на необхідності тісної співпраці з метою розробки загальних принципів підтвердження і визнання результатів неформальної та інформальної освіти для забезпечення більшої відповідності у різних країнах і на різних рівнях. Згідно з документом «Освіта і навчання 2010 року», використання загальних інструментів та підходів посилить взаємну довіру та порозуміння між країнами та іншими освітніми системами [8].

У європейському освітньому просторі, як і в скандинавському, не існує єдиних обґрунтованих підходів до визнання результатів неформальної та інформальної освіти, триває їх пошук та відбувається експериментування.

Основними засобами підтвердження і визнання є включення людини до формальної системи освіти або автономність цього процесу. Визнання переважно спрямоване на три сектори: освіти дорослих, ринку праці та третій сектор (вищі народні школи, асоціації).

При цьому виділяється три стадії у формуванні освітньої політики в цьому питанні. Перша стадія характеризується експериментуванням, ви-

бором, невпевненістю. Саме на такій стадії серед скандинавських країн перебуває Швеція, яка відрізняється великою кількістю ініціатив та проектів, пошуком оптимальних підходів до підтвердження і визнання результатів неформальної та інформальної освіти. Данія і Норвегія - на другій стадії, яка характеризується спрямованістю на створення певної національної системи підтвердження і визнання, наявністю певної юридичної бази. Досить повна сформованість національної системи підтвердження і визнання властива для третьої стадії, на якій перебувають Франція, Велика Британія та Фінляндія.

У глосарії СЕБЕЕОР «підтвердження і визнання» визначається як процес ідентифікації, оцінювання та визнання широкого спектру знань та навичок, яких люди набувають упродовж життя в різних контекстах: наприклад, у системі освіти, в трудовій діяльності, у межах дозвілля [2, 16]. Більшість країн користується саме цим визначенням. Скандинавські країни, приймаючи таке визначення, користуються різними термінами при описі ратифікації, і це пов'язано не тільки з різними мовами, а й з тим, що кожна країна по-своєму трактує це поняття [5].

У Норвегії підтвердження і визнання результатів неформальної та інформальної освіти дорослих співвідноситься з поняттям «реальні компетентності» (geaikotreialpze), яке об'єднує усі набуті у формальній та неформальній освіті навички, уміння та знання, акцентуючи увагу на об'єкті визнання - фактичній компетентності, яка буде оцінюватися.

Наголосимо, що у Норвегії кожна компетентність може бути оцінена незалежно від того, де вона була набута. Тут створення національної системи підтвердження і визнання результатів неформальної та інформальної освіти на законодавчій основі розпочалося із Закону про професійну освіту 1952 року, в якому говорилося про надання дорослим людям можливості підтвердити свої компетентності, що базувалися на досвіді роботи. Закон забезпечив гнучкий підхід до набуття людиною формальної кваліфікації за умови, що вона працює на своєму робочому місці. Проте ці механізми були призначені лише для початкової професійної освіти, залишаючи не розв'язаним питання щодо визнання компетентностей інших рівнів освіти [1].

Акцентував увагу на інтеграції знань, набутих у формальній та неформальній освіті, і Закон про освіту дорослих 1976 року, хоча ця схема не набула у той час поширення. Тільки реформа компетентності 1997 року зробила проблему визнання реальних компетентностей (термін охоплює набуті компетентності в усіх видах Освіти - формальній, неформальній, інформальній) провідною. Було заявлено, що національна система повинна «надати право і можливість дорослим людям ратифікувати їх реальні компе-

тентності без участі у формальній освіті» [4, 7]. Наступна реформа компетентності 1999 року запропонувала Проект компетентностей (ієаїкотреіашерго8]екге1:), який розраховувався на три роки (1999-2002), був спрямований на усунення обмежень у визнанні, охоплюючи як формальну освіту (головним чином старша середня школа і вища освіта), так і неформальну [робоче життя як інтегративна складова підприємств; добровільні організації (третій сектор)] [4].

Відносно формальної освіти підтвердження і визнання поділені на дві частини: перша пов'язана зі старшою середньою школою, а друга - з вищою освітою. Було розпочато 14 проектів стосовно визнання старшої середньої освіти та залучено 12 округів (з 19), 15000 чоловік взяли у них участь, підтверджуючи за різними схемами свої компетентності. Це слугувало важливим показником ефективності запропонованих проектів. Зазначимо, що значна кількість людей, які прагнуть визнання своїх компетентностей, зумовлена і рішенням Парламенту щодо надання усім дорослим, що народилися до 1978 року, юридичного права на старшу середню освіту, доступ до якої базувався б на оцінці реальних компетентностей. Закон університетів та університетських коледжів 2000 року дозволив претендентам продовжувати навчання з урахуванням визнаних компетентностей. Про необхідність та актуальність такої програми свідчить те, що тільки у перший рік функціонування програми за визнанням звернулися більше ніж 6000 чоловік, а університети та університетські коледжі прийняли понад 2000 претендентів [6].

Таким чином, пріоритетними напрямками національного проекту підтвердження і визнання стали: оцінка та документація, що засвідчує здобуття неформальної та інформальної освіти на робочому місці, у третьому секторі, у секторі освіти; розвиток методів для їх оцінки; формування методології ратифікації. Так, провідним принципом ратифікації є добровільна участь та вигідність для людини, гнучкість, прозорість та зручність її методів та інструментів. Ці принципи включені в Закон про освіту, який утверджує право людини на визнання реальних компетентностей, у Закон про професійну освіту та Закон про університети та коледжі.

Дослідження свідчить, що право на набуття старшої середньої та вищої освіти з урахуванням підтверджених компетентностей відрізняє норвезьку систему від аналогічної у багатьох європейських країнах. Водночас викликає подив, що у країні з найвищим рівнем грамотності є потреба у гнучких підходах до одержання як старшої середньої, так і вищої освіти.

Особливе ставлення до професійного досвіду та його значущість відображене у Законі про професійну освіту, який дає можливість дорослим людям, що мають досвід роботи понад п'ять років, одержати формальне

підтвердження своїх компетентностей (свідоцтво). Для цього людина не повинна відвідувати курси формальної освіти, але вона має скласти такий самий іспит, як і всі учні, що включає теоретичну та практичну частини.

Закон про професійну освіту (2003) розширив межі використання реальних компетентностей, даючи можливість використовувати їх у подальшій освіті, що особливо важливим виявилось для іммігрантів, які тепер можуть проходити професійне тестування із зазначенням результатів ратифікації [3].

Важливим аспектом визнання, на що вказується у Національній стратегії розвитку неперервної освіти, є можливість залучати на ринок праці іммігрантів, які мають відповідні компетентності, що стає засобом запобігання расизму і дискримінації, адаптації біженців та іммігрантів, дає змогу оптимально використовувати досвід робітників із великим стажем роботи, про що йдеться у Білій книзі (2006-2007) [6].

Одним із завдань Реформи компетентності є підтвердження і визнання результатів навчання на робочому місці, оскільки робоче місце ті, хто працює вважають найважливішим місцем для навчання, а працедавці впевнені, що практика - це найкращий засіб навчання. Було запропоновано дев'ять проектів, які охоплювали понад 150 підприємств. У багатьох підприємств були власні процедури для оцінювання та документації компетентностей, оцінка або входила до системи управління персоналом, або виступала як вимога Міжнародної організації з стандартизації. Під час проектів використовувалися інтернет-ресурси, завдяки яким запускався механізм самооцінки компетентностей, виходячи із завдань, що виконувалися робітником. Самооцінка обговорювалася, оцінювалася експертами і коригувалася, підписувалася працедавцем як паспорт компетентності, який поєднувався з резюме. Це пов'язано з тим, що відповідно до Закону про умови праці, робітнику, який звільняється, необхідно надати довідку про тривалість його роботи на певній посаді із зазначенням його функціональних обов'язків та компетентностей [7].

Проект компетентностей охоплював і третій сектор (вищі народні школи, освітні та неурядові організації тощо). Місцеві асоціації освіти дорослих керуються національною асоціацією освіти дорослих (Folkeuniversitetet) та освітньою асоціацією робітників, які перш за все зацікавлені у проведенні різноманітних навчальних курсів. 22 асоціації освіти дорослих одержують державну підтримку для проведення освітніх курсів. Понад 700 тис. дорослих щорічно беруть участь у таких курсах. З них 24 тис. відвідують курси, які надають старшу середню освіту, і 48 тис. дорослих - курси, які відповідають рівню університету і університетського коледжу. Така активність третього сектора спонукала до здійснення восьми проектів

ратифікації та розробки паспорту компетентності. На відміну від секторів освіти і ринку праці, методи та інструменти визнання базуються на самооцінці та самодекларації компетентностей з мінімальним залученням експертів. Тут широко використовуються інтернет-ресурси, які надають інформацію у межах своїх організацій. Тобто людина самостійно складає своє резюме та описує набуті компетентності. Деякі організації третього сектора використовують для ратифікації такий інструмент, як «Документ особистісних компетентностей», що являє собою опис та документацію компетентностей, які базуються на самооцінці. Його основна мета - стимулювання учасників до визначення та позначення знань та компетентностей, які ті набули у неформальній освіті. Окрім цього, зміцнюється впевненість кожної людини в собі, полегшується доступ до освітніх курсів формальної освіти. Також вважається, що таке визнання призведе до самосвідомлення, самовивчення, самооцінки, що корисно і важливо для розвитку кар'єри людини та її життя в соціумі. Іншою метою є акцентування на компетентностях, які були набуті у третьому секторі для того, щоб вони були прийняті до уваги в системі освіти та на ринку праці [6].

Аналіз наукової літератури та законодавчих документів показав, що при описі компетентностей у «Документі особистісних компетентностей» частіше використовують слова, які відображують сутність компетентностей, набутих у третьому секторі: незалежність та самодисципліна, співпраця, здатність відобразити ідеї у словах, навички ІТ, навички із збереження навколишнього середовища, мовні та соціальні навички, організаторські та комунікативні навички, навички у вирішенні проблем та навички роботи в команді [1, 5, 7]

Після закінчення експериментальної програми (2002) Міністерство освіти підтвердило її ефективність та визначило як постійну національну програму визнання результатів неформальної та інформальної освіти, зазначивши водночас необхідність її вдосконалення.

Таким чином, проведене дослідження дало змогу зробити такі висновки:

- процедура визнання результатів неформальної та інформальної освіти дорослих у Норвегії є досить продуманою національною системою, яка охоплює різні сектори: освіту, ринок праці, третій сектор. Сьогодні робітники можуть отримати паспорт компетентності від працедавця, а у третьому секторі - документ особистісних компетентностей;
- для Норвегії характерним є акцентування на визнанні як на засобі індивідуалізації навчання, що дає можливість формувати індивідуальні освітні траєкторії, розробляти навчальні програми з урахуванням результатів визнання;

- якщо основним для визнання у секторі освіти є попередня освіта, то для сектора ринку праці головним є професійний досвід, тривалість робочого стажу та оцінка його відповідності вимогам ринку праці;

- найменш розробленою є система визнання компетентностей у третьому секторі. Це дуже складна проблема, оскільки необхідно знайти інструменти вимірювання особистісного розвитку, культурної та соціальної компетентності, засоби їх підтвердження. Крім того, у Норвегії, як й в усіх скандинавських країнах сформувалося особливе, довірливе та шанобливе ставлення до компетентностей, набутих у цьому секторі, які навіть не потребують документального підтвердження;

- провідними підходами та методами визнання результатів неформальної та інформальної освіти дорослих у Норвегії є тести та експертизи (ідентифікація і визнання здійснюється через експертизи в системі формальної освіти); декларативні методи, які базуються на особистісній ідентифікації людьми своїх знань; метод портфоліо, при якому використовуються усі документальні підтвердження знань та навичок за тривалий період; спостереження, що підтверджують компетентності людини під час виконання певної роботи; моделювання ситуації, коли претендента ставлять у спеціально створені умови за метою оцінки його компетентностей;

- визнання результатів неформальної та інформальної освіти включає: управління та пояснення (освітні заклади мають надавати інформацію відносно механізмів визнання); комплект документів - наприклад, лист від працедавця, паспорт компетентності, документ про участь у семінарі, ліберальній освіті, волонтерській діяльності тощо; оцінка компетентності - тобто розгляд документів, структуровані інтерв'ю, спостереження, аналіз практичної ситуації тощо. Після оцінки компетентності у секторі освіти може бути надано: підтвердження кваліфікації для навчання за певною програмою, рівнем освіти; скорочення термінів навчання (зараховується певний кредит); підтвердження компетентностей відносно частини програми, повної програми або рівня освіти;

- однією із суттєвих особливостей системи визнання результатів неформальної та інформальної освіти дорослих є те, що вона постійно розвивається та змінюється, враховуючи потреби людини, суспільства, ринку праці; ведеться пошук нових інструментів та форм, від яких залежить оцінка та якість визнання.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Особливо перспективним може бути порівняння підходів до підтвердження і визнання результатів неформальної та інформальної освіти дорослих у розвинутих країнах світу (Великій Британії, Франції, Німеччині, США, Канаді та ін.).

Література

1. European inventory on validation of non-formal and informal learning: country report Norway / By Odd Bjørn Ure. - Brussels: ECOTEC Research & Consulting Limited, 2005. - 11 p.
2. Glossary on transparency and validation of non formal and informal learning (2nd working paper, April 2003). - Cedefop. - 20 p. - [Электронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.eaea.org/doc/Glossary.pdf>.
3. Haugøy G. REFINE: Recognising formal, informal and non-formal education. Final report from the Norwegian sub-project / Grethe Haugøy, Frank Moe. - Bergen: SEVU, University of Bergen, 2005. - 48 p.
4. Helland H. Kartlegging av realkompetansereformen / H. Helland, V. Opheim // Skriftserie. - Oslo: NIFU - 2004. - № 6. - P. 5-14.
5. Hult Å. Validation in the Nordic countries: police and practice / Asa Hult, Per Andersson Nordiskt natverk for vuxnas larande, 2008. - 60 p.
6. Skule S. Lifelong learning - Norwegian experiences. Identification and validation of non-formal and informal learning / S. Skule, O.Ure - Oslo: Fafo. Fafo-paper, 2004. - 21 p.
7. Valuation and validation of non formal and informal learning in Norway - experience and challenges. - Oslo: Vox, 2007. - 52 p.
8. Validation of non-formal and informal learning in Europe. A snapshot 2007. - Thessaloniki: CEDEFOP, 2008. - 50 p.